

The relevance of the intelligence is that the documents are still unknown to the general public. Some archival cases relate to Mr. Paul Engelhardt's estates, whose serfs were the Boyko-Shevchenko families. Of particular interest are cases of abuse of serfs in the village of Kirilovka. This shows that the human tragedies described by Shevchenko have a true historical basis.

Summarizing the rich information material collected by renowned Shevchenko scholars, it should be noted that Shevchenko's childhood in a special way influenced the formation of the poet as an artist and as a person.

Modern science opens new pages every day.

An address to the original sources is an extraordinarily important aspect of modern Shevchenko's studies. More and more scientists are interested in this topic. Therefore, we conclude that the archival institutions of Ukraine are still an inexhaustible source for studying the historical realities of T. Shevchenko's life and their influence on the writer's work.

Keywords: Taras Shevchenko; metric book; Kirilivka; Morintsy; L. Pohilevich; P.V. Engelhardt.

УДК: 37.013.41Шевченко

А. О. Ткаченко, д-р філол. наук, проф.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ
atain.48@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-5308-7934>,
студенти спеціальності
"Літературна творчість, українська мова і література"
teorialit2015@gmail.com

КІНОЕПОПЕЯ ПРО Т. ШЕВЧЕНКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Осміслено проблематику мультимедійного поширення інформації, зокрема художньої, що сприяє посиленню читацького інтересу та об'ємнішому осягненню творчості найвидатнішого письменника України із залученням документально-художнього серіалу "Тарас Шевченко. Заповіт".

Ключові слова: літературно-мистецька освіта, інтернет-ресурси, візуалізація, документально-художній серіал "Тарас Шевченко. Заповіт".

Нині як школярі, так і студенти не вельми охоче читають художні твори, і на те немає іншої ради, аніж інтенсивніше використовувати поряд із паперовими носіями аудіо- та відеодиски, флеш-накопичувачі, радіо- й телепередачі, інтернет-портали тощо.

Варто ретельно переглядати й навчальні програми, зокрема списки для основного та варіативного читання. Не гнатися за кількістю імен і творів, а добирати найдосконаліші та найоригінальніші в художньому аспекті. І водночас – не нав'язувати їх імперативно. Це чи не найбільша суперечність самої ідеї укладання навчальних програм. А все ж розв'язувати її потрібно, оскільки саме в гуманітарному поступі – один із найважливіших чинників єдності суспільства. І неодмінно створити державний освітній портал (поки що ледь не все тримається на ентузіазмі), де подавати творчість письменника в супроводі її інтермедіальних перекодувань. Не кажучи вже про значну економію коштів на перевиданні підручників і хрестоматій, це употужнить науководжерельні підвалини літературно-мистецької освіти.

Творчість Т. Шевченка посідає в нашому інтермедіальному просторі вагоме місце. Лише сам огляд відповідних матеріалів (пісні на його слова, художні, документальні, анімафільми, театральні вистави, вірші та поеми у виконанні як майстрів, так і аматорів, фанфіки, буктрейлери тощо) зайняв би дуже багато площі, тому в цій "касетній" статті обмежимося лише роздумами з приводу документально-художнього серіалу "Тарас Шевченко. Заповіт"

Чому статтю названо "касетною"? Тому що вона складається зі студентських рецензій на 14 серій цього потужного проєкту та стислих коментарів викладача. З огляду на те, що в наш прагматичний час переглянути серіал, що триває 680 хвилин, одній людині не так то й просто, бакалаврантам 4-го курсу 2018–19 н. р. було запропоновано подати в коротких рецензіях (практично – анотаціях чи синопсисах) не тільки переказ основних колізій фільмів, а й хронометраж найцікавіших чи ключових із їхнього погляду сцен та епізодів. На наш погляд, це має полегшити і майбутнім глядачам орієнтацію в досить осяжному часопросторі кіноепопеї.

Цей творчий подвиг здійснили: автори сценарію – Іван Дзюба, Павло Мовчан, Борис Олійник, Станіслав Клименко (він же – режисер-постановник) та весь численний творчий колектив.

(Нижче вміщую студентські рецензії-анотації, у які подекуди вкраплено (курсивом) наші коментарі та доповнення. – А. Т.)

Наталя Арнаут

Серія 1: "Давно те діялось колись..."

Народження і дитинство Тараса. Багато уваги приділяється тодішнім історичним подіям. Політична ситуація, повстання, що бурхливо розгорталося, вплинули на його творчість.

Щасливе, хоч і важке життя Тарасової родини. Вона багато працювала, завжди повинна була виконувати панську волю, проте це не заважало час від часу збиратися разом, щоб ділитися різними історіями. Розповідь доходить до смерті матері та другого одруження батька. Доля Тараса змінилася. Мачуха була дуже егоїстична. Проте це допомогло зблизитися з сестрами, дало поштовх до зародження теми важкої жіночої долі у його творах.

Дуже багато цікавих відомостей про відрізок панщини, життя пана, його щоденні заняття. Як на мене, це важливий момент для розуміння історії та побуту багатого і бідного населення. Це дає змогу зробити власні висновки стосовно правил, у яких жив та розвивався Тарас Шевченко, побачити ситуацію з різних боків.

Найцікавіші моменти: відрізок панщини (16:29–16:56), життя за мачухи (31:31–32:07).

Катерина Барановська

**Серія 2: "Мені тринадцятий минуло...":
Про Камінь Смерті та Воскресіння**

Серіал створили на кіностудії Довженка у 1990-х рр., поєднавши документальну оповідь, уривки з класичних стрічок та ігрові епізоди. Також упродовж усього серіалу оповідач постійно нагадує про себе й пояснює основні історичні умови, за яких жив Шевченко. Оповідача грає Богдан Ступка – артист, відомий своїм талантом перевтілення. Циліндр та красивий костюм ще більше підкреслюють серйозно-урочистий стиль його оповіді, ніби у франта з минулих епох.

Сценарій писали Іван Дзюба, Павло Мовчан, Борис Олійник, Станіслав Клименко (він же й режисер серіалу. – *А. Т.*). Тому й закадрова мова міняється залежно від того, хто писав певний епізод, – за ритмікою, художніми засобами і навіть змістовим наповненням. Також звучать тексти самого Тараса Шевченка, додаючи як ліризму, так і драматизму.

На початку фільму слова народної пісні поєднуються з цитатою Чехова про Шевченка. Річ у тому, що родичі російського письменника походять зі Слобідської України. Пісня ж називається "Ішли чумаченьки з України" і оповідає історію козака, якого на чужині спіткає небезпека і загибель, але він не забуває про рідні краї та сподівається повернутися туди хоча б духовно. Це підкреслено церковним виконанням композиції. Таким чином, можна провести легку паралель між козаком і Чеховим як людьми, долученими до української культури. Провідником такої культури став Шевченко.

На *другій хвилині* твору починається історія про ту ж саму Слобідську Україну як розвинутий регіон торгівлі, місце чумаків, сповнений природними багатствами і зеленими краєвидами. Царська бюрократична система порівнюється з мілітаристською (*9-та хвилина*). Діти кріпаків мали проходити справжню муштру, щоб пізніше стати слухняним елементом спеціалізованих рот для роботи на полі. Ця інформація може шокувати і здивувати глядача, який не заглиблювався в історію поневолення.

Войовничий характер загарбників передається через ігровий епізод (*4-та хвилина*). Батько як голова роду оповідає синові тяжку правду – легенду про створення парку Софіївка. Точніше про Камінь Смерті, який задушив під собою багато людей, коли його намагалися встановити на пагорбі. Панування й розкоші побудовані на крові – саме на цьому Шевченко акцентував увагу своєю творчістю. На нашу думку, це найтрагічніший і найсильніший епізод твору.

Не менш сильний епізод із русалками, які ввижаються Тарасові. Одночасно страшний і ліричний, бо тут цитується уривок із поеми "Утоплена". Світ духів подано через архетип

води, від якої все походить і до якої все повертається, спокійний, на перший погляд, текст, який усе ж навіює тривогу, створює саспенс (невизначеність, неспокій, напружене очікування. – *А. Т.*). Цей момент перегукується з іншою сценою – прибивання прапора України до хреста (*13-та хвилина*). Стає зрозуміло – зруйнована країна має відродитися так само, як Христос, і цим припинити всі знущання. Такі, як продаж у рабство малих дітей і жінок. Так сталося і з Шевченком після батькової смерті (*19*).

Далі хлопчика віддають у школу до священника, більше схожого на рома-віщуна. Він постійно п'яний і віщує Тарасові долю по руці. Зрештою, хлопець не витримує постійних знущань дяка і б'є його різками (*31-ша хвилина*). Епізод надії на нове життя у цьому тривожному фільмі. Саме після того Шевченко зникає жити серед шуму панського будинку. Там згадає дитячу любов – Оксану, яка ще нагадає про себе у наступній серії.

Світлана Вертола

Серія 3: "У Вільні, городі преславнім..."

Як і всі інші, ця серія багата на ретроспективи та занурення в історію. Мені подобається те, що ми бачимо життя Тараса Шевченка не лише у своєрідному вакуумі, а й на тлі революцій, які охоплюють весь світ. Показовими були *31–34* хвилини, адже саме тоді пояснювалося, чому саме Енгельгардти мусили так швидко виїхати до Санкт-Петербурга. Люди боролися за свободу та повставали проти жорстоких поміщиків.

Узагалі ця серія дуже лірична, адже показує нам знайомство Тараса із Ядвігою (Дзюнею) Гусиковською. Вона була швачкою і обслуговувала найбагатших панянок. Навіть після заслання, 5 вересня 1857 р., Шевченко занотував до "Журналу": "Во сне видел церковь святых Анны в Вильне и в этой церкви молящуюся милую Дуню, чернобровую Гусиковскую" [Шевченко Т., 2003, с. 92].

Дзюня жила з тіткою, бо її батьки також померли рано. Їхнє знайомство, справді, відбувається в Костелі Святої Анни, тому самому, щодо якого, за переказами, колись Наполеон жалкував, що його не можна перевезти у Францію. На 11-й хвилині є момент, коли вони вперше побачили одне одного. Дівчина молилася за свого брата, а Тарас, за порадою Софії Енгельгардт, прийшов послухати орган.

Саме в цій серії спостерігаємо і становлення Шевченка як художника. Він гідно прийняв покарання, адже за те, що малював уночі та витрачав свічки, пан Енгельгардт відіслав його на стайні, де козачка жорстоко побили різками. Але після цього Софії вдалося вмовити чоловіка віддати Тараса на навчання до справжнього художника.

Щемливий момент прощання (*35-та хвилина*). Дзюня бідкається, як Тарас дійде-доїде до Санкт-Петербурга в дірявих чоботях. На згадку Тарас дарує їй малюнки, а вона йому – пошиту сорочку. Цілує і каже, що вони, певно, ніколи не побачаться. На жаль, ці слова були пророчими.

Тарас Шевченко був веселим, запальним та дуже емоційним. Це проявляється в тому, як він жартома приміряє капелюх Енгельгардта перед Дзюнею, або ж із яким захопленням сприймає музику. Усе це наштовхує на думку, що він прожив дуже насичене, хоч і трагічне життя.

Отже, найцікавіші сцени – 00:31-00:34; 00:11; 00:35.

Ксенія Голікова

Серія 4: "І виріс я на чужині..."

Не тільки цікавою, а й доволі корисною є історична експозиція, котра одразу розставляє головні акценти та допомагає глядачеві розуміти події саме тих років, у ключі яких розвивається основний сюжет і серіалу загалом, і конкретної його серії (00:27–4:40; 21:05–23:20).

...Якби українську і всесвітню історію викладали у школі за таким самим принципом, або, ще краще, за безпосередньої

допомоги кіно чи серіалів, можливо, я б розуміла і любила її сьогодні набагато більше...

Давно забутою і знов згаданою лише під час перегляду знахідкою стала вказівка на "позичений" Шевченком епізод із життя його друга Штернберга – знайомство з майбутнім учителем Лебедевим, що перетворився нібито на епізод знайомства юного Тараса із художником Іваном Сошенком (05:28–06:38).

Доволі значним плюсом серіалу є й те, що поруч із біографічним дискурсом самого Шевченка розглядаються також історичний, культурний (себто і мистецький) дискурси епохи загалом, а також реальні тогочасні відомі чи менш відомі постаті. Узяти хоча б епізод із літературними сходами. Автори серіалу показали не лише їхні цікаві традиції в цілому (33:52–34:22), а й вдалися до знайомства з тими, хто їх відвідував, надавши мінімум необхідних відомостей про них (36:03–37:00).

Важливо, що самі дійові особи персоналізовані, зі своїми мовними та поведінковими особливостями. Одним із доволі яскравих тому прикладів є й сам пан Енгельгардт із його бридким самозакоханим характером (17:40–20:34). Також доволі цікавим виявилось і висвітлення деталей контракту між ним і Ширяєвим (29:36–30:50).

Одним із найвизначніших висловів серії можна назвати слова Євгена Гребінки, що цілком описують становище тих часів: "Петербург – це колонія освічених малоросіян" (39:58–40:27).

Серіал доволі інформативний та цікавий, вартий перегляду для тих, що хочуть більш детально дізнатися про нюанси біографії Шевченка.

Марта Гончаренко

Серія 5: "На розпуттях велелюдних..."

Висвітлено довгий і плутаний шлях до звільнення від кріпацтва. Біографія Шевченка ніби перенесена в ХХ-те століття. Мабуть, на час знімання фільму це було нове,

неординарне осмислення. Сцени, де не з'являється поет, зняті в дусі XIX-го століття, персонажі вдягнені в тогочасні костюми. Зіставлення часових площин бачимо і в епізоді, коли дівчина, вбрана в традиційний стрій, малює на вікні фарбою з балончика. Це наближує образ Шевченка до теперішнього глядача і створює враження, що поет живе поза часом (навіть ходить у білих кросівках!) (1:10). Мені сподобався прийом, коли у вікні міняється дівчина – натяк на незліченні закоханості поета, кожна з яких лишала враження в душі, які, своєю чергою, відбивалися у творчості. В одній зі сцен вона навіть застерігає молодого Тараса від самогубства (11:18). А наприкінці виступає своєрідним обрамленням.

До плюсів фільму можна долучити уривки зі спогадів сучасників Шевченка, які знали його особисто, – Сошенка, Основ'яненка, Мокрицького (8:22–10:19). Закадровий голос оповідача доповнює сцени і додає відтінку документальності. Завдяки йому ясно розуміємо, що відбувається. Часом оповідач з'являється перед нами – голос оживає в постаті Богдана Ступки.

Вдало застосована двомовність. Оповідач говорить українською, а інші герої в сценах – російською, адже на той час так і було.

Сподобалося, що в кадр потрапив будинок Енгельгардта з адресою. Сам Енгельгардт вийшов на диво витончений, що трохи суперечить образу, створеному в моїй уяві. (27:39–31:25) Витончений, але меркантильний.

Незрозумілим для мене був епізод наприкінці серії, коли перед поетом з'являється дівчина в білому і промовляє загадкові слова про сон.

Вдало застосовано елементи серіалу, художнього та документального фільмів, навіть слайд-шоу. Певна уривчастість створює об'ємну картину. Однак у мене склалося враження, що в цій серії Шевченко – абсолютно пасивний персонаж. Дія ніби відбувається навколо нього, і ми більше дізнаємось про людей, що брали участь у його викупі, ніж про самого поета.

Серія 6: "Там ніч, як день..."

На самому початку імпонує вже те, з якою скрупульозністю нам розповідається про місце та час (по годинах) дій. Далі все стає на свої місця – не менш талановитий за самого винуватця фільму Богдан Ступка. Тепер причина катарсованих сліз прозора. (02:53–04:11) Оповідач ласкаво знайомить із наближеними до Шевченка людьми, найважливішими подробицями їхніх біографій. Усі персонажі постають натурально й живо, органічно у цих декораціях та костюмах. Ступка в цей час виступає в ролі всезнаючого привида, який величаво спостерігає аукціон гральних карт балуваних аристократів. 1500 карбованців за картонку – легко! Та все це лише гра, адже царська родина викупила, не знаючи того, свого найбільшого ворога – кріпака Тараса Шевченка.

(07:43–08:28) – "закобзаренная психика", "иконозирований Тарас", "бредовые идеи украинизации", "вечное хуторянство" – у государя іншої думки про Україну бути не може: "Нету Украины, не знаю такой! Не было и никогда не будет!". Помилочка, уважамий!

А молодий, проте вже не юний Шевченко в цей час отримує побажання успіху від пані Софії; він тепер вільний, не повернеться – вона знає... За це підписалися улюбленці трьох муз і колишній власник.

Чекає цього 24-літнього юнака (24 роки і два місяці без двох днів, попрошу) ще 10 літ заслання, то що ж це за воля, хіба це вона? Проте він, амбітний і вільний, сміливо йде вперед! (13:48–14:37) Не завидує багатому, могучому, славному – нікому, лише дивиться довкола та вчиться, все йому цікаво, адже віднині може обрати свою долю сам. Тарас отримує вітання, побажання та запрошення на наступну роботу, яка в майбутньому буде його пріоритетом. Це малювання. У фільмі демонструються його роботи, оповиті дитячим хистом, проте вже з глибоким сенсом. І зовні Тарас став вишуканим молодиком-денді, і для контрасту та зацікавлення його

тогочасний стиль показаний на тлі реалій часу знімання фільму: автомобілі та джинси – гарний прийом.

Вивчає французьку мову, вступає до академії мистецтв, з усім завзяттям береться до роботи, стає улюбленим учнем Брюллова, отримує срібні медалі, а у вільні години відвідує лекції інших університетів, театр. Загалом, людина-самородок із гострою інтуїцією, інтелігент. Сам він себе вважає ледь не негідним висот академії та благоговійно називає її святилищем. Весь період навчання з голови не йде образ рідної України, її краса та меланхолійні, непорочні пейзажі. Пише вірші, хоча розуміє, що живопис – його майбутня професія, пишається "безсмертним" учителем Карлом.

Знайомиться з молодим художником Штернбергом, вони малюють портрети один одного і навіть будують плани на майбутні поїздки до України, аби відтворити все її побутове життя та історичне минуле. Це було голодне, та сповнене запалу студентське життя. Викладачі бачать у його пейзажах Бога, а це багато про що говорить, чи не так? Проте разом із тим у серці живе тяжка й темна ненависть до цього місця. Він не може зізнатися в цьому ні друзям, ні близьким, мусить тримати її в собі, глибоко та потаємно, адже боїться її, як віруючі люди бояться свого гріха (28:46–29:33). А Гребінка віддає до друку такі куці, проте неймовірно важливі для життя цілого народу 20 сторінок "Кобзаря", "искусственной" мовою, яка "ни для кого не существует". Хто б тоді міг подумати, як ці куці 20 сторінок змінять життя майже кожного, і змінюватимуть навіть досі?

Мар'ян Кондратюк

Серія 7: "На сій окраденій землі..."

Повернення до батьківської хати, зустріч із родиною та входження до культурно-громадського життя на батьківщині.

Шевченка зустрічають брат, сліпа сестра й дідусь, який кумедно й мило сварить Тараса: "Ти коли обіцяв повернутися? До першого солов'я! Ти що, забув, коли солов'ї співають?!".

Викривається сутність царського і радянського режимів. Влада СРСР тлумачила поета як лише народницького й антипанського.

Шевченко знайомиться з багатьма діячами свого часу: Закревським, Капністом, Лукашевичем та іншими. Зустріч із Ганною Закревською обертається для поета коханням.

У Мосівці (українському Версалі) відбувалися зустрічі 300–400 гостей. Поміщики та різні діячі обговорювали політичні, соціальні й культурні питання. Тарас Шевченко підкорив публіку.

Поет спілкується з мочемордами (міське товариство). Одна з головних причин цих стосунків – Ганна, яка водила компанію з питушим гуртом.

Водночас ставляться питання мови, мотивів і поширення серед аудиторії творів. Ці речі актуальні й досі. Також чуємо відгуки сучасників, критиків та інших митців на творчість поета.

Виокремити найцікавіші сцени важко. Найліпше фільм сприймається цілісно. А все ж: 3:30–4:50 – Шевченко та оповідач. У Тараса запитують про "стовпи, які підпирають небо"; 19:55–21:00 – про політику північно-східного сусіда й подачу творів Шевченка.

Дмитро Зозуля

Серія 7, фільм 8 (продовження): "На сій окраденій землі..."

Розгортається колізія між особистими прагненнями Шевченка та його моральним обов'язком перед народом. Тарас пише поему "Тризна" й читає її Карлу Брюллову, який, відзначаючи могутню силу слова, ставить митця перед вибором: бути художником чи поетом. Шевченко вирішує обрати перше, але замість картин йому все одно пишуться вірші.

Він мріє про поїздку до Італії, до Риму, де вже навчаються малярства його друзі. Але три срібні медалі, отримані за академічні роботи, не дають можливості поїхати туди за казенний кошт, а власних грошей не вистачає. Бажаючи заробити, Шевченко продає видавцеві Лисенку довічні права на

публікацію "Кобзаря" 1848 р. і "Гайдамаків", але цього замало. До того ж, поет хоче викупити з кріпацтва своїх рідних, а на це грошей теж немає.

У Качанівці Шевченко відвідує Тарновського – багатія й естета. Качанівка – живописна місцина, в якій багато видатних композиторів писало свої твори. Тарновський хвалиться, що тут на його вірші (які багатій видав за чужі) Глінка написав музику. Василь Васильович пропонує письменникові плату за портрет князя Рєпніна для своєї колекції. Шевченка дратує потреба малювати одного пана, щоб узяти гроші в другого, обурює необхідність викупити брата й сестру з кріпацтва як худобу на базарі. Хочеться втекти від усього, як це зробив Прокопович – винахідник рамкового вулика – сховатися від світу в селі Пальчики, на пасіці. Але усвідомлює, що від себе не сховаєшся. Відвідуючи Прокоповича, в якого тихо й спокійно та ніби свобода, Шевченко розуміє, що за цю свободу лили кров попередні покоління, і не може дозволити собі подібної.

Згодом Тарас зустрічається з Пантелеймоном Кулішем, із яким у них багато розбіжностей. Куліш – альтруїст, ідеаліст, до того ж, йому закидають хуторянство: "Нехай би вся земля стала селом. Що за біда?" Шевченко – навпаки, за справедливу помсту й необхідність освіти. Однак творців єднає любов до рідної мови: і "гарячий", прямий Куліш, і поетичний Шевченко – обидва плачуть її. Навіть попри те, що врешті шляхи митців остаточно розійдуться, вони й далі утверджують і розвивають українську мову й українськість як таку.

Закінчується серія хрестинами, на яких Шевченко остаточно приймає своє призначення – бути речником української нації. Усе: і спілкування з Брюлловим, і відвідини Тарновського, і візит до Прокоповича, і палкі суперечки з Кулішем – усе підводить до думки, що він має відмовитися від особистих прагнень задля народних інтересів. Це важкий тягар, який митець погоджується нести добровільно.

Найцікавіші моменти: 02:15–03:40 – діалог Брюллова та Шевченка про вибір: художник чи поет; 13:50–15:48 – діалог Шевченка з Тарновським про те, що талант без грошей нічого не вартий; 23:45–26:50 – Шевченко у Прокоповича, роздуми про втечу від усього світу; 26:50–31:00 – Шевченко й Куліш; 33:00 – 36:22 – хрестини, прийняття обов'язку перед народом.

Катерина Самчук

Серія 8, фільми 9–10: "Душа з призначенням прекрасним"

Фільм 9. Варвара Репніна пише своєму наставникові й лікарю Шарлеві Ейнару про зустріч із Шевченком, який приїхав із Василем Капністом до Яготина та справив сильне враження на княжну. Описує складне дитинство поета, кріпацьку юність, далі змальовує його будні в домі Репніних, куди він був запрошений для написання родинних портретів. Княжна любила проводити час у товаристві Тараса, бо відчула в ньому споріднену душу.

Одного разу, коли Шевченко писав портрет гетьмана Розумовського, Варвариного діда, у вітальню ввірвався гурт "мочеморд", які запросили його гуляти на справжній бал. Варвара одразу показала свою неприхильність, однак Шевченко поїхав. Тієї ночі княжна Репніна молилася за спасіння світлої душі Тараса, адже боялася, що божемне життя може пустити його по світу. Згодом Шевченко розуміє, що йому важко витримувати моральний тиск Варвари, яка хотіла бачити в ньому лише світлого янгола, що несе своє слово до народу, і не пробачала йому інших земних проявів.

А ревності княжни до Ганни Закревської ще більше ускладнюють їхні з Тарасом стосунки. Урешті Варвара розуміє, що покохала поета. Під впливом сильних почуттів пише повість-сповідь "Дівчинка". Від неможливості висловити свої почуття Варвара починає хворіти. Поки вона перебуває у своїх покоях, Шевченко розмовляє про мистецтво з князем Репніним, її батьком. Він людина освічена та інтелігентна, істинний

патріот. Однак Шевченко дізнається, що родина Рєпніних під урядовим наглядом, а на стіл до губернатора Бібікова надходять доноси. Пізніше Тарас ходить біля розвалин палацу Рєпніних-Розумовських і з жалем розмірковує про долю цієї славетної родини.

Ключові сцени: 17:32–18:40 – монолог Рєпніної про спасіння душі Шевченка; 25:45–27:35 – В. Капніст застерігає Рєпніну про честь родини, що її може осквернити богемний спосіб життя, який почав вести Шевченко; 30:00–30:53 – монолог Рєпніної, у якому вона зізнається В.Капністу про любов до Шевченка; 39:45–40:25 – Шевченко пророкує розвал Російської імперії.

Фільм 10. Саме в маєтку Рєпніних Шевченко розуміє необхідність видавати для селян буквар, альбом "Живописна Україна" та "Кобзар". Водночас відчуває напруження від надмірної уваги княжни. Однак Варвара все одно ставиться до нього з палкою прихильністю і дарує свою повість "Дівчинка". Цей твір розчулює поета, і він нарешті осягає їхню духовну близькість. Якось, під час прогулянки зимовим садом, вона зустрічає Тараса. Хоча вони живуть в одному будинку, однак не бачились давно. У саду до них підбігає кріпак Каленик, якого в лютий мороз із листом до Шевченка послав пан Лукашевський. Бідолаха біг іздалеку майже босоніж, це так обурило Тараса, що він написав гнівного листа у відповідь. А Лукашевський, який носив вишиту сорочку та кохався у всьому українському, відписав, що в нього таких йолопів, як Каленик, триста душ, і хіба сам Шевченко забув, що то за люди, ті мужики? Тарас ще раз переконується, які хижі перевертні трапляються серед українофілів.

Минає час і пристрасть Рєпніної до Шевченка стає очевидною найближчому оточенню родини. Мати Варвари застерігає дочку від необдуманих учинків, адже Тарас молодший за неї, нерівня, та ще й поет і художник. Варвара відповідає, що вона теж внучка пастуха. Тоді мати погрожує розрахуватися з Шевченком і відпровадити його з палацу. Однак Тарас Григоров

вич, ніби відчуючи свою не для всіх бажану присутність, сам вирішує покинути палац і вчасно завершує всі портрети. Він коротко прощається з Варварою, називаючи її сестрою, та їде. Шевченко так і не наважився повернутися до Респіної і запропонувати їй одруження, адже не розумів, чи то братерська любов живе у його серці, чи справжнє кохання.

(Цікавими й художньо переконливими є епізоди, у яких автори фільму дозволили собі пофантазувати: а що було б, якби Шевченко (а він ще місяць кружляв навколо Яготина) таки повернувся, забрав її кудись у Венецію чи деінде й вони одружилися. І не написав би він найсильніших своїх творів, і була б зовсім інша історія, й "увесь світ покотився б в інший бік". – А. Т.)

Вони зустрілися аж після 14 років розлуки, коли Тарас Григорович повернувся із заслання, однак Варвара спершу навіть не впізнала його, обом стало зрозуміло, що нічого вже не повернути.

Ключові сцени: 08:20–10:20 – калейдоскоп автопортретів Шевченка; 13:45–15:50 – Шевченко пише люту записку українофілові Лукашенку; 23:00 – Шевченко ділиться з Варварою своїми переживаннями; 24:10–24:50 – монолог Ганни Закревської; (30:25–40:49 – прощання Шевченка і Респіної та сцени зі сфери "якбитології" про несправджену можливість іншої долі. – А. Т.)

Єгор Семенюк

*Серія 9, фільми 11, 12: "Доле, де ти?";
фільм "Братство", дві серії*

До кіносеріалу залучено багато документальних матеріалів, кадрів кінокласики та ігрових епізодів. Жанрово вийшло щось середнє між документальним та художнім багатосерійним фільмом, інформації досить багато, але картина густо розбавлена розважальними або філософськими вставками.

У фільмі 11-му йдеться про довгождане повернення Тараса Шевченка в Україну, про його приховану й відкриту боротьбу за українську ідентичність. Наприклад, серія художніх офортів

"Живописна Україна" виконувала не тільки естетичну, а й ідеологічну функцію, адже зображуване відтворювало дійсність у певному протиставленні українського російському. Так, на одному з офортів змальовано нашу традицію сватання, де Шевченко підкреслено зобразив рушники на грудях сватів, а також простягнуту дівчиною-нареченою хустину, що є ознаками її згоди й того, що парубкові потрібно домагатися цієї згоди коханої. А в російській традиції така умова була не обов'язковою.

У фільмі також щемливо зображено одну з невдалих Шевченкових спроб одружитися, цього разу з Федосею Кошиць. Батько-священник не сприймав Шевченкового бунтарства й рішуче постав проти шлюбу, а коли Тарас запропонував дівчині втечу, вона не наважилася через страх бути проклятою й постриглася в монахині. Федося божевільною залишила цей жорстокий світ, а Тарас, хоч ніколи й не згадав її імені, насправді не раз удавався до цих спогадів, творячи жіночі образи.

(Посилоне емоційну напругу пісня "Ой горе тій чайці..." на слова І. Мазепи, що звучить в автентичному виконанні чоловічого фольклорного ансамблю "Джерело" (починаючи з 34.25). – А. Т.)

Фільм 12-й. Шевченко втрачає чимраз більше друзів і важливих людей. Зокрема, звістка про смерть доброго товариша Якова Закревського стала важким ударом, а розгром Кирило-Мефодіївського братства дуже вразив письменника. Незабаром після цього він і написав хрестоматійне тепер послання "І мертвим, і живим, і ненарожденним...".

(Ближче до кінця цієї частини – 23.49–28.43 – прекрасний кліп групи "Кому вниз" – "Стоїть в селі Суботів". Зокрема, й на тлі подій Майдану та вихопленого оператором із лав зачохлених захисників режиму сумно-пронизливого погляду дівчини-беркутянки (чи не Катерининої праправнучки?) – крізь захисне скло маски – на нас, "глядачів".

Цікавим та напруженим є останній на сьогодні двосерійний фільм "Братство", що складається з двох повнометражних

1,5-годинних частин (на відміну від попередніх 40- чи 50-хвилинних). У першій частині оживає історія Кирило-Методіївського братства, атмосфера в Київському університеті св. Володимира та непроста й художньо переконлива колізія зради. Студент Петров (його роль талановито грає Іван Розін) постає не примітивним стукачем: спочатку навіть викликає симпатію своєю щирістю, бажанням прислужитись ідеї слов'янської єдності, але з 58-ї хвилини відбувається злам у його психіці: страх бути викритим неухильно робить свою ганебну справу. Хоч і знаєш цю історію, але завдяки кіномагії до останньої миті сподіваєшся: а що як не видасть?.. Майстерно передано й обережні та виважені дії куратора Юзефовича. – А. Т.).

У "Братстві" розкрито всю несправедливість та жах репресій і тиску на українську інтелігенцію. В останній серії членів так званої слов'янської партії розшукують, зривають весілля Костомарова, який потрапляє на допит, потім знаходять інших борців за свободу. Мова про Маркевича, Білозерського, Савича, зокрема і про Шевченка, якого теж перехопили дорогою на весілля. У розмові Тараса зі слідчим під час допиту режисер і актори яскраво продемонстрували силу духу та незламність українського письменника, це епізод з *19 до 22 хвилини*.

Дуже емоційно подано також сюжетну лінію, пов'язану з проханням Варвари Репніної про відміну заборони Шевченкові малювати. Ця колізія сягає піку, коли княжна отримує листа з відмовою. У відчаї вона проклинає весь світ, починається справжній (!) апокаліпсис. Але тут-таки жінка схаменулася і благає Бога зняти прокляття. Це один із найцікавіших ігрових моментів із застосуванням провідної на той час комп'ютерної графіки (*01.25–01.25.45*).

Отже, "Тарас Шевченко. Заповіт" – грандіозний проект, який досі не втрачає своєї актуальності. Як тоді, так і тепер, боремося за право бути собою, за свободу і справедливість. Завершується

серіал на досить трагічній ноті, проте з однозначним натяком на продовження боротьби:

"Україна. Земля несправджених надій. Не справдилося пророцтво Гердера про те, що вона стане новою Елладою. Не справдилося пророцтво Кирило-Мефодіївських братчиків про те, що камінь, який відкинули будівничі, стане наріжним. Не справдилося Шевченкове "в сім'ї вольній, новій", не справдилося Франкове "труснеш Кавказ, впережешся Бескидом, покотиш за собою гомін волі", не справдилися мрії провідників національного відродження початку двадцятого століття про те, що Україна стане найгуманнішою демократією на Землі, не справдилися візії Хвильового про Україну як провідника у світовій дорозі "до синіх озер загірної комуни", не справдилися надії й тих, хто бачив історичну місію України в примиренні двох відламів християнства. Не справдилося ще багато чого, але історія триває".

Отже історія триває, адже попри всі негаразди Україна досі існує й існуватиме ще дуже довго. І не без Тарасової участі!

Крім коментарів в тексті студентських відгуків, додати можна чимало. І про чудову гру акторів, зокрема Тараса Денисенка в ролі Шевченка періоду "трьох літ", його старшого брата Олександра Денисенка в ролі отця Кошиця, їхньої матері Наталі Наум у ролі княгині Репніної (у фільмі Володимира Денисенка "Сон" з Іваном Миколайчуком-Шевченком вона грала Ядвігу Гусіковську); і про те, що знятий 2019 р. фільм Олександра Денисенка "Тарас. Повернення" чомусь зазнає дивовижних перепон на шляху до глядача; узагалі про цю чудову кінодинастію, як і ще багато про що. Але то вже інша, суто кінознавча тема. Завдання ж цієї статті – зацікавити літературознавців важливим, емоційно наснаженим матеріалом як засобом інтермедіального впливу. Тож обмежуся посиланнями на інтернет-ресурси. Перелік фільмів (з помилкою в назві одного з них), розміщений ще 2014 р., до 200-ліття Шевченка, знайдете: www.kinologos.org.ua/kino1.html

Решту інформації можна дізнатися з титрів кіноепопеї, 9 серій якої (12 фільмів по 40–50 хвилин) можна подивитись і скачати: <https://1-tube.ru/watch/ehVduLtkKoE>, а фільм "Братство" – <https://www.youtube.com/watch?v=djTBtj8TFNo>

Стаття надійшла до редакції 10.10.19

A. O. Tkachenko, Dr Hab, Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
students, specialty
"Literary Arts, Ukrainian Language and Literature"

THE CINEMA EPOPE ABOUT T. SHEVCHENKO IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Nowadays, students are not very willing to read fiction, and there is no other way to solve this problem, except using of audio and video disks, flash drives, radio and TV programs, Internet portals, etc., on a par with paper mediums.

Curricula should also be carefully reviewed, including lists for basic and variable reading. Do not chase the number of names and works, but pick the most perfect and original in the artistic aspect. And at the same time – do not impose them imperatively. Perhaps, it is the biggest contradiction of the very idea of stacking programs. However, it is necessary to solve it, because the humanitarian progress is one of the most important factors in the unity of society. And, of course, it is necessary to create a state educational portal (while almost everything is kept on enthusiasm), where to submit the work of the writer, accompanied by its intermedial re-coding. Not to mention the significant cost savings on the reissue of textbooks and chrestomathies, this will tone up the scientific and educational foundations of literary and artistic education.

T. Shevchenko's creativity occupies a significant place in our intermedial space, therefore, so in this "cassette" article we confined ourselves to meditations on the documentary-artistic series "Taras Shevchenko. Testament". Moreover, this is exactly student's reflections, accompanied by brief comments of the teacher. Inasmuch as in our pragmatic time, it's not so easy to watch 12 films for one person, students were invited to submit in short reviews not only concise thoughts about films, but also the timing of the most interesting or key scenes and episodes of the series from their point of view. It will also help future audiences orientate in a fairly large time and space of the cinema epopees.

Keywords: literary and artistic education, Internet resources, visualization, documentary-artistic series "Taras Shevchenko. Testament".

О. Д. Фесенко, вчитель-методист,
Київський військовий ліцей ім. Івана Богуна, Київ
oksanafesenko@ukr.net

ШЕВЧЕНКОВА СПАДЩИНА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Висвітлено актуальність Шевченкової спадщини при вивченні української мови та літератури в контексті викликів сучасної доби. Проаналізовано сучасні педагогічні прийоми і визначено пріоритетні навчально-виховні завдання при вивченні творчості Шевченка.

Ключові слова: Шевченкова спадщина, національно-патріотичне виховання, методика викладання літератури.

Київський військовий ліцей ім. Івана Богуна – провідний державний загальноосвітній навчальний заклад із військово-професійною спрямованістю навчання та допрофесійної підготовки в системі військової освіти Збройних сил України.

В умовах інформаційних викликів гібридної війни, розв'язаної проти України та цивілізованого світу, особливої важливості набуває готовність військової освіти протиставити національний вербальний контент, що допомагає не лише вести оборону, але і переходити у інформаційний контрнаступ (Голос України, №17-18.04.2018; FTWeekend, 03.03.2018). Творчість Т. Г. Шевченка є тим інструментарієм, який складає основу наступальної інформаційної та навчально-виховної стратегії, зокрема в умовах військового ліцею. Вона коротко викладена у Шевченковому вислові-заклику "Борітеся – поборете!.." Метою статті є висвітлення результатів апробації актуальності Шевченківської спадщини в контексті викликів сучасної доби. Аналізуються засоби гуманітарної військової освіти в умовах гібридної війни в Україні.

Відомо, що Шевченко є яскравим виразником національного менталітету, духовності [Потапенко, 2011, с. 15]. Його морально-етичні, естетичні, духовні, емоційно-вольові імперативи